

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра «Суспільно-гуманітарні науки»

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Дисципліна:

«ПСИХОЛОГІЯ»

для здобувачів ступеня вищої освіти «Бакалавр»
зі спеціальності 075 «Маркетинг»
(на основі повної загальної середньої освіти)
факультет економіки та бізнесу

2017 р.

ПСИХОЛОГІЯ. Методичні вказівки до практичних занять для здобувачів ступеня вищої освіти «Бакалавр» зі спеціальності 075 «Маркетинг» - Мелітополь: ТДАТУ, 2017. - 51 с.
Ум. друк. арк. 3,1875.

Розробник: кандидат психологічних наук, старший викладач Л. В. Єременко

Рецензент: кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов Таврійського державного агротехнологічного університету Т. В. Караєва

Матеріали розглянуто і схвалено на засіданні кафедри «Суспільно-гуманітарні науки»

Протокол № 1 від 28 серпня 2017 року

завідувач кафедри СГН

доцент _____ О.М. Максимець

Схвалено методичною комісією ННІ ЗУП для здобувачів ступеня вищої освіти «Бакалавр» зі спеціальності 075 «Маркетинг» (на основі повної загальної середньої освіти)

Протокол від «___» _____ 2017 року № _____

Голова, доц. _____ Г.Г.Тараненко

«___» _____ 2017 року

Єременко Л. В. 2017 рік

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Практичне заняття № 1	
Тема: Загальна характеристика психології як науки. Будова, завдання й методи психології.....	6
Практичне заняття № 2	
Тема: Початок пізнавальної діяльності особистості.....	11
Практичне заняття № 3	
Тема: Психологічні проблеми мислення та пам'яті.....	17
Практичне заняття № 4	
Тема: Увага та уява як психічні процеси та психологічні стани людини.....	23
Практичне заняття № 5	
Тема: Загальна характеристика психології особистості.....	27
Практичне заняття № 6	
Тема: Специфіка та структура спілкування як соціально-психологічного процесу.....	30
Практичне заняття № 7	
Тема: Невербальна комунікація.....	33
Практичне заняття № 8	
Тема: Психологія малих соціальних груп.....	35
Практичне заняття № 9	
Тема: Соціалізація особистості.....	39
Перелік питань, що виносяться на підсумковий модульний контроль	43
Методи контролю	45
Рекомендована література.....	47
Інформаційні ресурси.....	51

ВСТУП

Метою викладання навчальної дисципліни «Психологія» є формування у студентів адекватного уявлення про предмет, методи та завдання психології, про їх основні категорії, про місце серед інших гуманітарних наук; знайомство з основними закономірностями формування, функціонування та розвитку психіки сучасної людини, як продукту еволюції вищої форми матерії у ході суспільно-історичного процесу.

Основні завдання вивчення дисципліни «Психологія» полягають в теоретичній та практичній підготовці студентів з питань:

- ознайомлення з базовими категоріями, поняттями й основними методологічними і дослідницькими проблемами психології, з різноманітною проблематикою загальної психології особистості та пізнання;
- характеристики процесу виникнення науки психології й основних етапів її розвитку;
- навчити студентів орієнтуватися у змісті фундаментальних та практичних досліджень з питань психології;
- сприяти формуванню глибокого і адекватного розуміння суті процесів, які відбуваються в людині з точки зору законів психології.
- ознайомлення з основними теоретичними підходами до розуміння структури й закономірностей розвитку особистості;
- представлення аналізу індивідуальних особливостей людини (здібностей, спрямованості, темпераменту, характеру), внутрішньої (емоційної й вольової) регуляції її діяльності та засобів відображення інформації, уявлень про формування та розвиток механізмів поведінки та діяльності;
- розвитку вмінь використовувати теоретичні та практичні знання з психології на практиці;

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти, після опанування дисципліни, повинні:

знати:

- основні психологічні терміни;
- стан психології як науки на сучасному етапі її розвитку;
- орієнтуватися в етапах розвитку психологічної науки;
- знати, якими методами користується психолог у сучасних наукових дослідженнях психіки людини;
- розуміти природу та сутність психіки людини;
- розрізняти свідомі та несвідомі форми прояву психіки людини та знати їх основні особливості;
- предмети і завдання загальної психології;
- сутність і специфіку психічного відображення дійсності;
- зміст, психологічні механізми і умови становлення і розвитку свідомості та самосвідомості людини;
- сутність, структуру та психологічні властивості особистості як системної якості індивіда;
- зміст, основні характеристики та умови розвитку когнітивної, регулятивної афективної сфер особистості;
- індивідуально-типологічні особливості особистості (темперамент, характер, здібності) та можливості впливу на їх розвиток;
- зміст, структуру і види діяльності та поведінки як психологічних феноменів тощо;
- сутність соціально-психологічних проблем людини, груп і колективів;

вміти:

- використовувати практично основні закони психології;
- вільно оперувати понятійним апаратом;
- визначати власні психічні особливості та вміти використовувати особистісні резерви;
- ідентифікувати індивідуально-психологічні особливості людини, емоційні стани особистості;

- виховувати особистісні риси, від яких залежить цілісна поведінка і майбутня професійна діяльність;
- володіти навичками спостережливості, сприймання, уяви, уваги, прийомами мнемотехніки і розвитку мислення.

Практичне заняття № 1

Тема: Загальна характеристика психології як науки. Будова, завдання й методи психології.

Мета: Ознайомити з визначенням психології як науки. Розглянути перетворення психологічних знань у психологічну науку. Сформувати уявлення про свідомість як про вищу форму психічного відображення об'єктивної дійсності. Визначити місце сучасної психології в системі наук. Розглянути методи психологічних досліджень.

Кількість годин: 2 години

Ключові поняття теми: психологія, психіка, механізми психіки, діяльність, психічне відображення, рефлекс, свідомість, несвідоме.

Формалізовані структури змісту теми

Методи психологічного дослідження

Основні методи:

спостереження
експеримент

Види експерименту:

лабораторний
природний
експериментально-
генетичний

Додаткові методи:

інтроспекція
метод тестів
метод бесіди
метод анкетування
метод аналізу продуктів
діяльності
метод узагальнення
незалежних характеристик
метод самооцінки
метод соціометрії

Дайте відповіді на запитання:

1. Що є предметом психології? Які головні групи психічних явищ вона вивчає?
2. Які головні завдання розв'язує сучасна психологія?
3. Якими є головні принципи наукового вивчення психіки?
4. Чим зумовлена поява психіки у живих істот?
5. Що таке психічне відображення? Як ви розумієте це явище?
6. У чому полягає активний характер психічного відображення?
7. Як треба розуміти твердження, що психічні явища є суб'єктивним образом об'єктивного світу?
8. У чому суть рефлексивної природи психіки?
9. Які головні закономірності психічної діяльності? Поясніть їх.
10. Якими є функції психіки?
11. Що таке свідомість і які її ознаки?
12. Що таке несвідоме і як воно пов'язане із свідомістю?
13. Що є об'єктом вивчення в біхевіористичній психології?

14. На яких вихідних принципах ґрунтується структурна психологія?
15. У чому суть концепції психоаналізу?
16. У чому сутність матеріалістичного підходу до розуміння психічних явищ?
17. Що таке метод наукового дослідження?
18. Які методи належать до групи головних?
19. Які методи належать до групи додаткових?
20. Якими є вимоги до застосування методу спостереження?
21. У чому полягає суть методу експерименту?
22. У чому полягає суть методу тестів?
23. У чому полягає суть методу соціометрії?
24. Що для з'ясування сутності психічних явищ дає кількісний аналіз результатів дослідження?
25. Що для з'ясування психічних явищ дає якісний аналіз результатів дослідження?

Альтернативно-тестові завдання

1. Чи згодні ви з твердженням, що всю різноманітність психічного життя людини можна звести до трьох груп психічних явищ?
2. Чи можна стверджувати, що головним завданням психології як науки є встановлення психологічних закономірностей у психічній діяльності?
3. Чи всі методологічні принципи наукового вивчення психічних явищ зазначені: принцип детермінізму, принцип єдності психіки та діяльності, принцип розвитку психіки в діяльності?
4. Чи згодні ви з твердженням, що тільки півкулі головного мозку можуть бути органом психічної діяльності?
5. Чи можна стверджувати, що психічна діяльність виникла як механізм активного відображення дійсності живими істотами?
6. Чи правильно названі головні функції психіки: відображувальна, регулятивна, пристосувальна?

7. Чи завжди психічний факт (уявлення про об'єкт переживання) можна розглядати як суб'єктивне бачення об'єктивного світу?
8. Чи правильно наведена характеристика безумовного рефлексу: природжений, незмінний, забезпечує пристосування організму до постійних умов середовища?
9. Чи всі умови утворення умовного рефлексу названі: об'єктивна актуальність для організму безумовного подразника, збіг у часі дії умовного та безумовного подразників, кількість повторень таких збігів, сила безумовного та умовного подразників, якість умовного подразника?
10. Чи згодні ви з твердженням, що необхідною фізіологічною умовою вдосконалення будь-якого рефлексу, його спеціалізації є диференціальне гальмування?
11. Чи правильною буде думка, що головною фізіологічною передумовою системності роботи великих півкуль головного мозку є взаємна індукція процесів збудження та гальмування?
12. Чи достатньою є така характеристика свідомості: свідомість — це вища форма психіки, що сформувалася в процесі суспільно-історичного розвитку людини?
13. Чи правильним є твердження, що несвідоме в діяльності людини ніяк не пов'язане із свідомістю?
14. Чи можливий перехід несвідомого у свідоме і навпаки?
15. Чи можна стверджувати, що недооцінка біхевіористами свідомого в психічній діяльності людини позбавляє особистість можливості бути активним суб'єктом діяльності?
16. Чи правомірно вважати, що структурна психологія розглядає психіку за механізмами її функціонування як замкнену в собі систему?
17. Чи можна вважати, що ідеї психоаналізу як напрямку в психології є більш плідними для з'ясування психологічних механізмів відхилень у психічній діяльності людини, ніж для обґрунтування закономірностей в нормованого психічного життя?

18. Чи завжди застосування методів дослідження повинне ґрунтуватися на певних принципах?
19. Чи згодні ви з думкою, що неспроможність самоспостереження як методу наукового дослідження виявляється тільки в суб'єктивізмі тлумачення його результатів?
20. Чи згодні ви з думкою, що експеримент як метод може бути застосований для дослідження будь-яких психічних явищ?
21. Чи можна за допомогою методу тестів досліджувати психологічні закономірності?
22. Чи всі сфери психіки людини дають можливість вивчати метод аналізу продуктів діяльності?
23. Чи згодні ви з думкою, що поділ методів на головні і додаткові ґрунтується переважно на їхніх можливостях охоплювати вивченням більше або менше коло психічних явищ?

Завдання та проблемні ситуації

1. Що дає дослідникові (практикові) керування в пізнанні психічних явищ принципами детермінізму, єдності свідомості та діяльності, розвитку психіки в діяльності?
2. Чим принципово відрізняється підхід до вивчення і пояснення психічних явищ представників біхевіоризму, психоаналізу, гештальтпсихології та матеріалістичного напрямку?
3. Поясніть з точки зору закономірностей вищої нервової діяльності явища повсякденного життя:
 - людина, що опановує якесь уміння, на початку робить багато зайвих рухів;
 - у відповідальний момент людина може забути те, що добре знала;
 - на зауваження, які постійно роблять, підвищуючи голос, дитина перестає реагувати.

4. Що є спільного та відмінного в діяльності мозку та електронно-обчислювальної машини? Порівняйте та проаналізуйте.
5. У чому полягає головна відмінність природного експерименту від спостереження? У чому виявляються позитивні аспекти першого та другого методу?
6. Сформулюйте головні вимоги до проведення методу бесіди та анкетування, яких необхідно дотримуватися, щоб забезпечити об'єктивність і надійність результатів дослідження.
7. У чому полягає коректність тлумачення результатів, отриманих внаслідок застосування тестів?
8. Які величини необхідно визначати при кількісній обробці даних досліджень і що вони характеризують?

Література [3, 7, 8, 11, 12, 13, 38, 40]

Практичне заняття № 2

Тема: Початок пізнавальної діяльності особистості

Мета: Сформувати уявлення про природу відчуттів, їх феноменологія та загальні закономірності. Розглянути природу сприймання. Дослідити відчуття і сприймання як початкову ланку пізнавального процесу. Вивчити механізми відчуттів та сприймання, їх властивості та закономірності.

Кількість годин: 2 години

Ключові поняття теми: *чуттєве пізнання, відчуття, аналізатор, контактні відчуття, дистантні відчуття, екстерорецептори, інтерорецептори, пропріорецептори, чутливість, поріг чутливості, адаптація, адекватний подразник, сенсibiliзація, синестезія; сприймання, предметність, цілісність, структурність, осмисленість, константність, апперцепція, ілюзія, сприймання простору" сприймання руху, сприймання часу, спостереження, спостережливість, конвергенція, акомодация, диспаратні точки, синкретичне сприймання.*

Формалізовані структури змісту теми

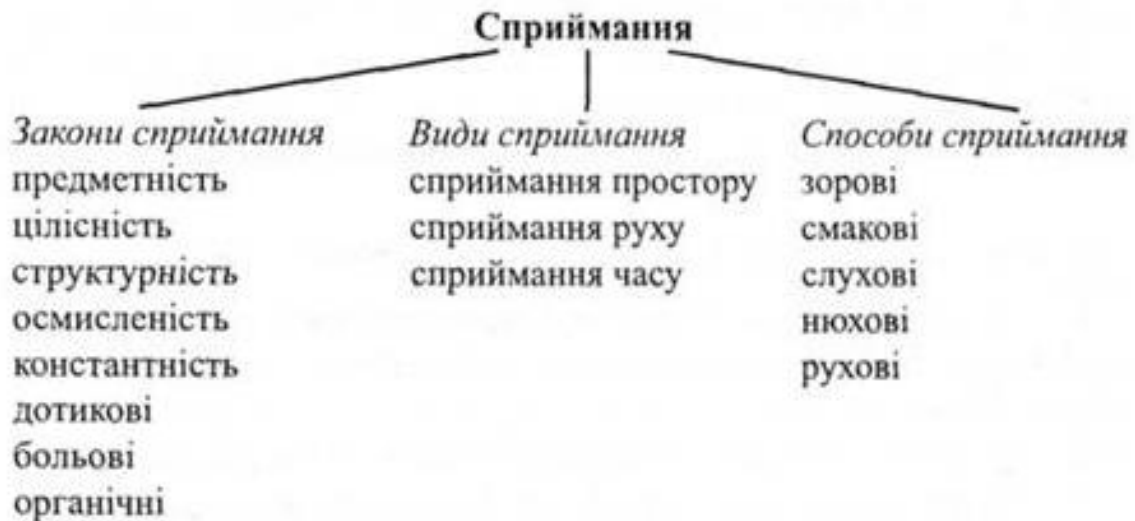
Функція відчуттів: відображення окремих якостей та властивостей об'єктів.

Фізіологічний механізм: безпосередня дія подразника на аналізатор.

Пізнавальна функція сприймання: відображення предметів та явищ дійсності в їх цілісності.

Фізіологічний механізм: відображення у психіці цілісних предметів і явищ у безпосередньому контакті з ними.

Дайте відповіді на запитання

1. Чому психічний процес відчуття належить до чуттєвого пізнання?
2. У чому полягає особливість відчуттів як чуттєвої форми відображення дійсності?
3. За якими принципами відчуття поділяють на різновиди?
4. Чи всі подразники, що об'єктивно діють на органи чуттів, можуть відображатися за допомогою відчуттів?
5. Якими є головні властивості відчуттів?
6. Якими є головні пороги чутливості та чим вони визначаються?
7. У чому виявляються компенсаторні можливості відчуттів?
8. Що таке сенсibiliзація відчуттів і яким є її механізм?
9. У чому виявляється синестезія відчуттів?
10. Який подразник називається адекватним?
11. Що таке адаптація відчуттів і який її механізм?
12. Як пов'язані між собою відчуття та діяльність?

13. У чому можуть виявлятися індивідуальні можливості у відчуттях людей?
14. Який психічний процес називається "сприйманням"?
15. У чому полягає спільне та відмінне між сприйманням і відчуттям?
16. Якими є загальні властивості сприймань?
17. Що таке структурність сприймання та який її механізм?
18. Що таке константність сприймання та який її механізм?
19. У чому виявляється апперцепція в процесах сприймання?
20. Який вплив на сприймання може справляти попередній досвід?
21. Які чинники визначають об'єктивні умови сприймання?
22. Які чинники визначають суб'єктивні умови сприймання?
23. Що таке ілюзія у сприйманні та який її механізм?
24. Що таке спостереження?
25. Що таке спостережливість?
26. У чому може виявлятися професійна спостережливість?

Альтернативно-тестові завдання

1. Чи достатньою є така характеристика процесу відчуття: відчуття - це процес відображення в мозку людини деяких якостей та властивостей предметів?
2. Чи можна стверджувати, що в кожному акті пізнавальної діяльності людини чуттєве пізнання передує абстрактному?
3. Чи правомірно стверджувати, що суб'єктивний характер відчуттів виявляється в тому, що суб'єктом відображення є людина, а результати відображення завжди несуть на собі відбиток психофізіологічних особливостей того, хто відчуває?
4. Чи згодні ви з твердженням, що в аналізі подразників, які діють на органи чуттів, беруть участь усі ланки аналізатора?
5. Чи можна стверджувати, що слабкі подразники посилюють, а сильні - послаблюють чутливість аналізатора?

6. Чи всі подразники, що об'єктивно діють на аналізатори людини, відображаються ними?
7. Чи згодні ви з твердженням, що відчуття руху органів тіла відбувається за допомогою інтерорецепторів?
8. Чи згодні ви з твердженням, що відчуття інтенсивності звуку забезпечується кортієвим органом слухового рецептора?
9. Чи всі названі відчуття належать до кінестетичних: відчуття руху, відчуття рівноваги, відчуття положення тіла в просторі?
10. Чи повною є класифікація відчуттів: контактні, дистантні, інтероцептивні, екстероцептивні, пропріоцептивні, зорові, слухові, нюхові, смакові, тактильні, больові, температурні, кінестетичні, статичні, органічні?
11. Чи завжди взаємодія відчуттів викликає ефект сенсibiliзації?
12. Чи є явище компенсації закономірним і необхідним у разі порушення одного з аналізаторів?
13. Чи погоджуєтеся ви з думкою, що відмінності між сприйманням і відчуттям зводяться здебільшого до кількісних характеристик результату відображення?
14. Чи можна визначити процес сприймання як синтез відчуттів?
15. Чи всі головні властивості сприймань названо: предметність, цілісність, структурність, осмисленість, константність?
16. Чи завжди апперцепція має позитивний вплив на процес сприймання об'єктів?
17. Чи можлива структурність сприймання без його осмисленості?
18. Чи можна стверджувати, що осмисленість сприймання зумовлена тільки такою його властивістю, як предметність?
19. Чи є константність сприймання об'єктивно детермінованим явищем?
20. Чи погоджуєтеся ви з твердженням, що акт сприймання - це завжди аналітико-синтетичний процес?
21. Чи завжди при сприйманні просторових характеристик об'єктів бере участь кінестетичний аналізатор?

22. Чи згодні ви з твердженням, що руховому аналізатору належить пріоритетна роль у складних формах сприймання?

Завдання та проблемні ситуації

1. Поясніть, чому відчуття є генетично первинною формою відображення дійсності.
2. У чому виявляється і чим зумовлюється суб'єктивний характер відчуттів?
3. Чим можна пояснити в кожному конкретному випадку скарги на такі розлади зорових відчуттів: "Погано бачу предмети при яскравому освітленні", "При переході з вулиці в погано освітлену кімнату впродовж тривалого часу нічого не бачу", "Не можу читати: всі літери та рядки в книзі розпливаються"?
4. Чим пояснити той факт, що збільшення інтенсивності дії подразника в одних випадках відчувається, а в других - ні?
5. Чому невербальний ефект мовленнєвого спілкування — інтонації - іноді втрачає свою експресивну функцію і як це позначається на спілкуванні?
6. Бувають випадки, коли відчуття викликаються впливом на аналізатори неадекватних подразників. Яке значення для медичної практики може мати цей феномен?
7. Чому сприймання не можна звести до простої суми відчуттів? Як слід розуміти твердження, що сприймання - це результат складної аналітико-синтетичної діяльності?
8. Поясніть, яку роль відіграють рухи очей (саккадичні рухи) у складному зоровому сприйманні. Чому процес сприймання розглядають як перцептивну діяльність суб'єкта?
9. Хмари на небі іноді сприймаються як цілісні предмети, що нагадують тварин, птахів, скелі тощо. Яка важлива особливість сприймання у цьому виявляється?
10. Поясніть такий факт: чому коли людина вперше йде незнайомою місцевістю, самотійно розшукуючи дорогу, то вдруге вона без труднощів

знайде її; якщо ж вона йде із супутником, якому дорога добре відома, то вдруге їй буде важко самотійно пройти цей шлях?

11. Відомо, що один і той самий проміжок часу в різних ситуаціях сприймається неоднаково. Поясніть причини суб'єктивної оцінки часу людиною.

13. Чим пояснити, що сліпонароджені після вдало проведеної операції спочатку не розрізняють ні форми, ні розміру, ні віддаленості предметів?

14. Спостережливість - це якість особистості, необхідна для успішної діяльності взагалі, а для лікарської та педагогічної - особливо. Які умови, на вашу думку, сприяють розвитку спостережливості в лікаря; до яких помилок у діагностиці захворювання може призвести недостатня спостережливість лікаря?

15. Чим пояснити, що одна й та сама лекція різними слухачами може бути оцінена по-різному: як "інформативна", "популярна", "цікава", "корисна", "нудна", "нецікава".

Література [15, 17, 18, 33, 37, 38]

Практичне заняття № 3

Тема: Психологічні проблеми мислення та пам'яті

Мета: Розглянути поняття про мислення, розумові дії, форми мислення, процес розуміння і розв'язання завдань. Дослідити різновиди мислення, індивідуальні особливості мислення. Розглянути поняття про пам'ять. Вивчити функції та різновиди пам'яті. Розглянути забування та його причини, індивідуальні особливості пам'яті особистості.

Кількість годин: 2 години

Ключові поняття теми: пам'ять, асоціація, запам'ятовування, відтворення, впізнання, згадування, пригадування, персеверація, ремінісценція, образна пам'ять, словесно-логічна пам'ять, емоційна пам'ять, рухова пам'ять, оперативна пам'ять, короткочасна пам'ять, довготривала

пам'ять; мислення, аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення, конкретизація, класифікація, систематизація, судження, умовивід, поняття, проблемна ситуація, завдання, гіпотеза, наочно-дійове мислення, наочно-образне мислення, словесно-логічне мислення.

Формалізовані структури змісту теми

Пізнавальна функція пам'яті: нагромадження життєвого досвіду.

Фізіологічний механізм: здатність відображати і зберігати враження від впливів довкілля.

Функція мислення: розкриття внутрішньої, безпосередньо не даної у відчуттях та сприйманнях, сутності об'єктів та явищ дійсності.

Механізм мислення: операції аналізу, синтезу, порівняння, абстрагування, узагальнення, класифікації та систематизації.

Дайте відповіді на запитання:

1. Охарактеризуйте найважливіші особливості пам'яті як пізнавального процесу.
2. Яка роль пам'яті у психічному житті людини?
3. Якою є природа асоціацій і яким є їх значення в процесах пам'яті?
4. За якими принципами пам'ять поділяють на різновиди?
5. У чому полягає відмінність між короткочасною та оперативною пам'яттю?
6. Якими є головні умови продуктивного запам'ятовування?
7. Як можна пояснити явище ремінісценції?

8. У чому виявляється головна відмінність образів та уявлень пам'яті від образів сприймання?
9. У чому виявляються індивідуальні відмінності пам'яті?
10. У чому полягають специфічні особливості мислення як вищої форми пізнавальної діяльності?
11. У чому виявляється істотна відмінність абстрактного пізнання дійсності від чуттєвого?
12. У чому полягає особливість опосередкованого способу пізнання дійсності?
13. Що характеризує істотні ознаки предметів та явищ, які є об'єктом мисленого пізнання?
14. Охарактеризуйте головні операції мислення.
15. Що є кінцевим продуктом мисленого пізнання дійсності?
16. У чому полягає відмінність понять від уявлень як форм пізнання дійсності?
17. Як співвідносяться між собою проблемна ситуація та завдання?
18. Визначте головні етапи процесу розв'язання завдання.
19. За якими принципами мислення може бути поділене на різновиди?

Альтернативно-тестові завдання

1. Чи є пам'ять психічним процесом, який можна віднести до абстрактного пізнання?
2. Чи можна стверджувати, що функція пам'яті вичерпується процесами фіксації та відтворення одержаних вражень?
3. Чи правильно визначені принципи поділу пам'яті на різновиди: залежно від участі волі в процесах запам'ятовування, залежно від тривалості утримання інформації в пам'яті, залежно від змісту запам'ятовуваного?
4. Чи всі різновиди пам'яті названі: довільна, мимовільна, образна, рухова, словесно-логічна, емоційна, довготривала, короткочасна?

5. Чи є принципова різниця в механізмах мимовільного відтворення та персеверації?
6. Чи всі умови продуктивного запам'ятовування названі: мета запам'ятовування, позитивне ставлення до заучуваного, осмисленість інформації, повторення?
7. Чи всі названі особливості пам'яті характеризують її індивідуальні відмінності: швидкість запам'ятовування, готовність до відтворення, тривалість зберігання, персеверація?
8. Чи достатньо буде, характеризуючи мислення, вказати на такі його ознаки: це спосіб опосередкованого та узагальненого відображення внутрішніх властивостей об'єктів та явищ дійсності?
9. Чи є соціальна природа мислення необхідною умовою його розвитку?
10. Чи всі операції мислення названі: аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, класифікація, систематизація?
11. Чи достатньою є така характеристика операції аналізу: аналіз - це розкладання цілого на частини?
12. Чи достатньою є така характеристика операції синтезу: синтез — це об'єднання в ціле елементів, виокремлених в об'єкті в процесі аналізу?
13. Чи згодні ви з твердженням, що продуктом мислення можуть бути лише поняття?
14. Чи згодні ви з твердженням, що в поняттях як формі мислення найповніше відображаються всі властивості та якості об'єктів?
15. Чи вважаєте ви, що поняття "завдання" іноді може бути ширшим, ніж поняття "проблемна ситуація"?
16. Чи правильно названі форми мислення: наочно-дійове, наочно-образне, словесно-логічне, поняттєве?

Завдання та проблемні ситуації

1. З досвіду відомо, що, хвилюючись, людина може забувати раніше запам'ятоване. Яке фізіологічне пояснення можна дати цьому явищу?

2. Багато людей для кращого запам'ятовування вдаються до коротких занотувань. Чому такий прийом сприяє кращому запам'ятовуванню матеріалу?
3. В одному експерименті піддослідним було запропоновано розв'язати п'ять задач. У другому - через 15 хвилин їм же потрібно було скласти п'ять аналогічних задач. Після цього на вимогу експериментатора вони повинні були відтворити числа з усіх десяти задач. В якому випадку піддослідні краще запам'ятали цифри і чому?
4. Трапляється так, що тривала робота по запам'ятовуванню навчального матеріалу виявляється неефективною. Чим пояснити, що, по-перше, матеріал погано запам'ятовується, по-друге, створюється ілюзія його запам'ятовування?
5. Як психологічно та фізіологічно обґрунтувати положення К. Д. Ушинського про те, що "погана пам'ять" - це результат лінощів пригадувати?
6. У чому виявляється принципова відмінність мислення людини від "мислення" машини? Наведіть аргументи, які б переконливо доводили наявність такої відмінності.
7. У чому полягають відмінності мислення людини та мислення тварини? Що не дає можливості мисленню тварини піднятися до рівня людського мислення?
8. Про які якості розуму йдеться в наведеному описі: "Він мав ґрунтовні знання у сфері як соціальних, так і природничих наук і вмів цими знаннями добре користуватися. У досліджуваних явищах він прагнув віднайти їхню сутність, з'ясувати головні причини, зв'язки. Відкидаючи будь-які шаблони, при аналізі нових фактів умів бачити їх з нового боку й не боявся критично оцінити свої попередні погляди. Іноді він припускався помилок, але вмів усувати їх згодом".

Література [18, 19, 20, 24, 27, 31]

Практичне заняття № 4

Тема: **Увага та уява як психічні процеси та психологічні стани людини**

Мета: Вивчити поняття про увагу. Розглянути структуру уваги, особливості й основні її характеристики. Дослідити формування уваги. Розглянути загальні характеристики уяви її різновиди. Вивчити основні прийоми створення творчих образів.

Кількість годин: 2 години

Ключові поняття теми: увага, уважність, осередок оптимального збудження, домінанта, орієнтувальний рефлекс, взаємна індукція, мимовільна увага, довільна увага, після довільна увага, зовнішня увага, внутрішня увага, обсяг уваги, стійкість уваги, розподіл уваги, переключення уваги, коливання уваги, розсіяність уваги;
уява, довільна уява, мимовільна уява, випереджальне відображення, репродуктивна уява, творча уява, мрія, дисоціація, аглютинація, акцентування, гіперболізація, схематизація, типізація.

Формалізовані структури змісту теми

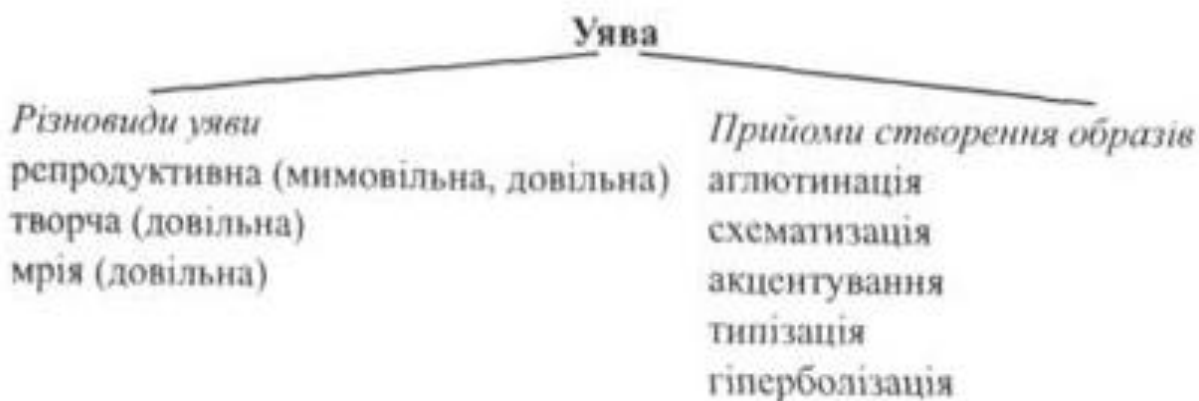
Функції уваги: зосередження свідомості на предметі діяльності.

Фізіологічний механізм уваги: взаємна індукція процесів збудження та гальмування, виникнення в корі півкуль головного мозку осередку оптимального збудження (І. П. Павлов), домінанти (О. О. Ухтомський).

Функція уяви: створення образів нових об'єктів - випереджальне відображення реальності.

Механізм уяви: дисоціація життєвих вражень та об'єднання виокремлених елементів у нові комбінації.

Дати відповіді на запитання

1. У чому виявляється увага?
2. Яким є фізіологічний механізм уваги?
3. Що таке осередок оптимального збудження?
4. Що таке домінанта?
5. Що є джерелом уваги особистості в її діяльності?
6. Чим зумовлені різні погляди психологів на природу уваги?
7. Якою є структура уваги?
8. Яким є механізм відволікання та розосередженості уваги?
9. Як пов'язані між собою увага і діяльність людини?
10. У чому полягає специфічність відображення дійсності в процесах уяви?
11. Чим зумовлена діяльність людської уяви?
12. Від чого залежить багатство створюваних людиною образів уяви?
13. У чому полягає принципова різниця образів репродуктивної та продуктивної уяви?
14. У чому полягають особливості мрії як різновиду творчої уяви?

16. У чому виявляється зв'язок процесів чуттєвого пізнання і мислення з уявою?
17. Яким є механізм впливу образів уяви на фізіологічні процеси людини?
18. Як пов'язана уява з емоційно-вольовою сферою особистості?

Альтернативно-тестові завдання

1. Чи можлива психічна активність без уваги?
2. Чи можлива діяльність без уваги?
3. Чи завжди довільна увага зумовлена свідомою метою?
4. Чи згодні ви з думкою, що увага виявляється тільки в діяльності і підтримується виключно нею?
5. Чи згодні ви з твердженням, що зовнішня увага виникає пізніше, ніж внутрішня?
6. Чи завжди виникнення інтересу до діяльності зумовлює перехід довільної уваги в післядовільну?
7. Чи вважаєте ви, що пояснення фізіологічної суті механізмів уваги як осередку оптимального збудження та як домінанти принципово відмінні?
8. Чи можливий розподіл уваги між такими різновидами діяльності: переписування тексту, слухання музики, періодичні відповіді на запитання іншої особи?
9. Чи завжди розосередженість уваги є показником невміння особистості зосереджуватися на об'єкті діяльності?
10. Чи згодні ви з думкою, що висока концентрація уваги на об'єкті діяльності завжди пов'язана із сприятливими умовами та відсутністю що сторонніх подразників відволікаючих?
11. Чи всі названі характеристики діяльності вимагають від людини більше зусиль на підтримування уваги: віддалена мета, складність, нецікавий зміст, невеликий обсяг роботи?
12. Чи згодні ви з твердженням, що без уяви неможлива будь-яка практична діяльність людини?

13. Чи завжди уява є частиною діяльності мислення?
14. Чи є уява у тварини?
15. Чи є принципова різниця між уявленнями творчої уяви та галюцинаціями?
16. Чи може яскравість уяви негативно позначитися на психічному житті людини?
17. Чи погодитеся ви з думкою, що мрія - це створення образів уяви, в справдженні яких людина впевнена?
18. Чи може бути уява дитини багатшою, ніж уява дорослої людини?

Завдання та проблемні ситуації

1. Які об'єктивні та суб'єктивні чинники можуть позитивно впливати на виявлення уваги особистості?
2. Які об'єктивні, предметні та суб'єктивні чинники можуть негативно впливати на виявлення уваги особистості?
3. Чому в світловій рекламі світло періодично вимикається? З якою метою це роблять?
4. Ньютон мав звичку варити яйце на спиртівці за робочим столом, щоб зайвий раз не відволікатися від роботи. Одного разу в момент напруженої розумової праці замість яйця він вкинув у каструлю свій годинник. Як можна пояснити цей факт?
5. Яку людину можна назвати більш уважною:
 - ту, яка, займаючись справами, перебуває в стані глибокої зосередженості й не помічає нічого навколо;
 - ту, яка за коротку мить здатна помітити всі деталі ситуації і не випускати з поля зору жодної дрібниці;
 - ту, яка незалежно від того, що вона робить, здатна бачити й чути все, що так або інакше стосується її діяльності?
6. Хижак може впродовж тривалого часу вистежувати свою здобич. Чи можна його увагу схарактеризувати як довільну?

7. Поясніть, у чому полягають головні відмінності уяви від уявлень пам'яті. За якими ознаками це можна встановити?
8. Визначте, які прийоми створення образів уяви використані: винахідником - при конструюванні дирижабля, гідролітака; письменником - при створенні літературного персонажа; художником-карикатуристом - при створенні дружнього шаржу.
9. Поясніть, чому деякі люди, не обізнані з медициною, прочитавши опис того чи іншого захворювання, схильні уявляти, що й вони захворіли саме на цю хворобу, що й у них виявляються симптоми цієї хвороби.

Література [3, 4, 5, 8, 25, 26]

Практичне заняття № 5

Тема: Загальна характеристика психології особистості

Мета: Розглянути поняття «особистості» в психології. Дослідити біологічне й соціальне в структурі особистості, історію дослідження особистості. Ознайомитися з сучасними теоріями особистості. Розглянути процес формування й розвитку особистості.

Кількість годин: 2 години

Ключові поняття теми: особистість, біогенез, психогенез, соціогенез, досвід, нужда, спрямованість, активність, мотив, інтерес, переконання, ідеал, звичка, психологічна установка, мета, рівень домагань, самооцінка, фрустрація, рушійні сили розвитку особистості, біогенетичний закон розвитку, соціогенетичний закон розвитку.

Формалізована структура змісту теми

Дайте відповіді на запитання

1. Якими є головні ознаки особистості?
2. У чому виявляється суспільна сутність особистості?
3. Що в особистості зумовлене її біологічною природою?
4. Як виявляється біологічне в життєдіяльності особистості?
5. Як співвідносяться між собою поняття "особистість" і "індивідуальність" ?
6. Якою є структура особистості?
7. У чому суть теорії активності З. Фрейда?
8. Що є фундаментальним рушієм людської активності?
9. Що таке спрямованість особистості?
10. Якими є головні групи мотивів особистості?
11. Як поділяються цілі особистості?
12. Як пов'язані між собою самооцінка особистості та рівень її домагань?
13. Що є джерелом і рушійною силою розвитку особистості?
14. Які чинники зумовлюють психічний розвиток особистості?

Альтернативно-тестові завдання

1. Чи згодні ви з думкою, що кожную людину можна назвати особистістю?
2. Чи згодні ви з твердженням, що між поняттями "особистість" та "індивідуальність" принципової різниці немає?
3. Чи достатньо, характеризуючи особистість, вказати на такі ознаки: "свідомий індивід", "включений у суспільно корисну діяльність"?
4. Чи завжди у психічному житті людини біологічне виявляється як соціальне?
5. Чи можна тлумачити спрямованість людини як вияв усіх притаманних їй спонукань?
6. Чи достатньо, характеризуючи інтерес, вказати, що це стійке, вибіркове ставлення людини до явищ та об'єктів дійсності?
7. Чи можна вважати достатнім твердження, що "переконання — це знання, істинність яких для людини є незаперечною і які постають для неї як керівництво до дії"?
8. Чи можна стверджувати, що велика і віддалена життєва мета особистості найповніше характеризує її сутність?
9. Чи може в людини з адекватною самооцінкою виникнути стан фрустрації?
10. Чи правильним є твердження, що джерелом і рушійною силою розвитку особистості є різноманітні протиріччя, які породжуються її діяльністю та умовами життя?
11. Чи можна прискорити психічний розвиток особистості?

Завдання та проблемні ситуації

1. За якими зовнішніми виявами особистості можна судити про рівень її розвитку та суспільну свідомість?
2. Розкрийте, в чому виявляється істотна відмінність у поглядах на джерела активності особистості представників різних психологічних теорій.

3. Як можна психологічно обґрунтувати твердження, що інтерес постає водночас і як важливий мотив навчання, і як засіб підвищення його ефективності?
4. Як, аналізуючи потреби особистості, можна дійти висновку про рівень її індивідуальної та суспільної свідомості?
5. Чи є стан фрустрації закономірним наслідком завищених домагань особистості?
6. У чому може виявлятися негативна та позитивна роль настанов у житті людини?
7. Чи є можливість формувати їх цілеспрямовано і як саме?

Література [1, 4, 7, 12, 17]

Практичне заняття № 6

Тема: Специфіка та структура спілкування як соціально-психологічного процесу

Мета: Розглянути суспільні та міжособистісні відносини, їх місце і природу. Дослідити структуру спілкування: спілкування як обмін інформацією (комунікативний бік спілкування), спілкування як взаємодію (інтерактивний бік спілкування), спілкування як сприймання людьми один одного (перцептивний бік спілкування).

Кількість годин: 2 години

Ключові поняття теми: спілкування, комунікація, інформація, вербальна комунікація, невербальна комунікація, комунікативна функція спілкування, інтерактивна функція спілкування, рефлексія, перцептивна функція спілкування, інтерпретація, стереотипізація, міжособистісне спілкування, особистісно-групове спілкування, міжгрупове спілкування, опосередковане спілкування, неопосередковане спілкування, тривале спілкування, короткочасне спілкування, завершене спілкування, незавершене спілкування.

Формалізована структура змісту теми

Соціальна функція спілкування: забезпечення міжособистісної взаємодії.

Дайте відповіді на запитання

1. Чим зумовлена потреба в спілкуванні між людьми?
2. Яку роль відіграє спілкування в суспільному житті?
3. У чому полягає соціальна сутність спілкування?
4. Яка роль у спілкуванні належить невербальній комунікації?
5. У чому виявляється культура невербального спілкування?
6. Що означає комунікативна функція спілкування?
7. У чому полягає суть інтерактивної сторони спілкування?
8. Яким є механізм ідентифікації при сприйманні іншої людини?
9. Як відбувається стереотипізація в пізнанні людини людиною?
10. За якими принципами спілкування поділяють на різновиди?
11. Якими є умови ефективності спілкування?

Альтернативно-тестові завдання

1. Чи достатнім для характеристики спілкування є твердження: "Спілкування - це обмін інформацією між людьми"?

2. Чи є принципова різниця між поняттями "міжособистісні контакти" та "спілкування"?
3. Чи завжди обмін інформацією є спілкуванням?
4. Чи можна обмін сигналами, що має місце у тварин, назвати спілкуванням?
5. Чи правомірно порівнювати рефлексію із дзеркалом? .
6. Чи адекватно передає функцію невербального спілкування вислів "мова почуттів"?
7. Чи завжди упередженість у сприйманні людини людиною виникає на основі попередньо сформованих установок?
8. Чи завжди завершеність спілкування є необхідною умовою взаєморозуміння?

Завдання та проблемні ситуації

1. За яких умов обмін інформацією набуває характеру спілкування? Які причини можуть стати перешкодою в цьому?
2. Спілкуючись між собою, співрозмовники іноді не можуть дійти спільної думки щодо предмета спілкування. Визначіть імовірні причини, які можуть ускладнювати взаєморозуміння.
3. Важливим психологічним чинником ефективності спілкування є дотримання співрозмовниками тактовності, яка виявляється в задоволенні взаємних очікувань. Чи є ця умова обов'язковою для будь-яких ситуацій спілкування?
4. Чи тотожні в психологічному та змістовному відношенні поняття "відсутність тактовності в спілкуванні" та "нетактовність"? Обґрунтуйте свою відповідь.
5. В яких випадках на етапі ідентифікації під час сприймання людини людиною формується адекватне уявлення про її психологічні риси та особливості? Які вимоги має задовольняти цей процес?
6. Чим зумовлюються помилки, що можуть виникати в процесі пізнання людини людиною на етапі інтерпретації?

7. Про що може свідчити експеримент, проведений К. Левіном зі щуренятами? Двом групам щуренят було забезпечено однакові умови. Єдина відмінність полягала в тому, що одних щодня погладжували (пестили), а інших - ні. Виявилося, що перші вирости більшими, міцнішими, активнішими, ніж ті, які були позбавлені емоційного комфорту.

Література [6, 7, 8, 26, 28, 44, 46, 47, 48, 49, 50]

Практичне заняття № 7

Тема: Невербальна комунікація

Мета: Розглянути оптико-кінетичну, паралінгвістичну і екстралінгвістичну системи знаків. Ознайомитися з організацією простору й часу комунікативного процесу. Розглянути значення проксемики та візуального спілкування.

Кількість годин: 2 години

Ключові поняття теми: оптико-кінетична система знаків, паралінгвістична і екстралінгвістична система знаків, організація простору й часу комунікативного процесу, проксемика, візуальне спілкування.

Завдання та проблемні ситуації

1. Поясніть, як Ви розумієте філософське значення висловів: "Мислити образно", "Краще один раз побачити ніж один раз почути" (Леонардо да Вінчі), "Скажи щось, щоб я тебе побачив" (Сократ).

2. Відомо, що на етапі початкового оволодіння мовою дитина, намагаючися задовольнити власні потреби, вимовляє певні слова, але слів не вистачає. Що приходить їй на допомогу? Проілюструйте прикладами.

3. Наведемо ситуацію: "Читаючи будь-яку книгу, ми спілкуємося з автором цієї книги, навіть не знаючи його, не бачачи, не контактуючи з ним отримуємо інформацію". Чи відбувається при цьому процес комунікації? Який вид спілкування проявляється при цьому?

4. Поясніть з позиції проксемики поведінку людей у ситуації: "Ви заходите в громадський транспорт у час пік, багато людей, тісно, люди стоять близько один до одного, тримають малу дистанцію між собою. Дехто відхиляється, відвертається в інший бік, дивиться постійно у вікно, інший читає газету, книгу, хтось слухає музику — все це задля того, щоб уникнути прямого небажаного контакту".

5. Яке відсоткове співвідношення між вербальними та невербальними засобами спілкування, якщо взяти весь процес комунікації за 100 %? Поясніть це з позиції свідомого та несвідомого проявів спілкування.

6. Що більш інформативніше скаже про людину вияв її вербальних чи невербальних засобів? Дайте пояснення висловам: "Тремтить як осиновий листок", "Зціпив зуби", "Дивиться як кіт на сметану", "Живуть як собака з кішкою", "Ховає очі". Які емоції передає "мова тіла"?

7. Як можна проінтерпретувати ці жести — як відкриті чи закриті: людина при діловій розмові — піджак розстібнутий, ноги розпрямлені, руки не схрещені перед собою, вільно сидить на стільці, погляд вперед, наявний візуальний контакт?

8. Яку поведінку можна очікувати від людини, в інтимну зону якої різко втрутилася інша людина без її дозволу? Чи зможете Ви навести приклади професій, представникам яких дозволено втручатися в інтимну зону іншої людини? І професії, які використовують недозволені методи втручання в інтимну зону іншої людини, з певною метою?

9. Який вид запитань варто поставити під час бесіди з іншою людиною, щоб викликати нові запитання і вказати на невирішені проблеми або забезпечити підтримку вашої позиції шляхом мовчазного схвалення?

10. Спостерігаючи по телевізору політичні промови сучасних політиків, визначте як вони відрізняються від інших форм спілкування своєю емоційністю, чіткістю, насиченістю, дієвістю. Проілюструйте прикладами відмінність однієї політичної промови від іншої. В чому, на вашу думку, тут криється таємниця успішності чи неуспішності промови?

11. Дайте тлумачення невербальної поведінки людини в такому прикладі. Людина сидить під час бесіди, схрестивши руки на грудях, заложивши ногу на ногу. Долонь не було видно майже зовсім. Погляд зустрічається зі співбесідником 1/3 часу. Відповіді супроводжуються потиранням повіки та дотиком до носа.

Література [6, 7, 8, 44, 46, 47, 48, 49, 50]

Практичне заняття № 8

Тема: Психологія малих соціальних груп

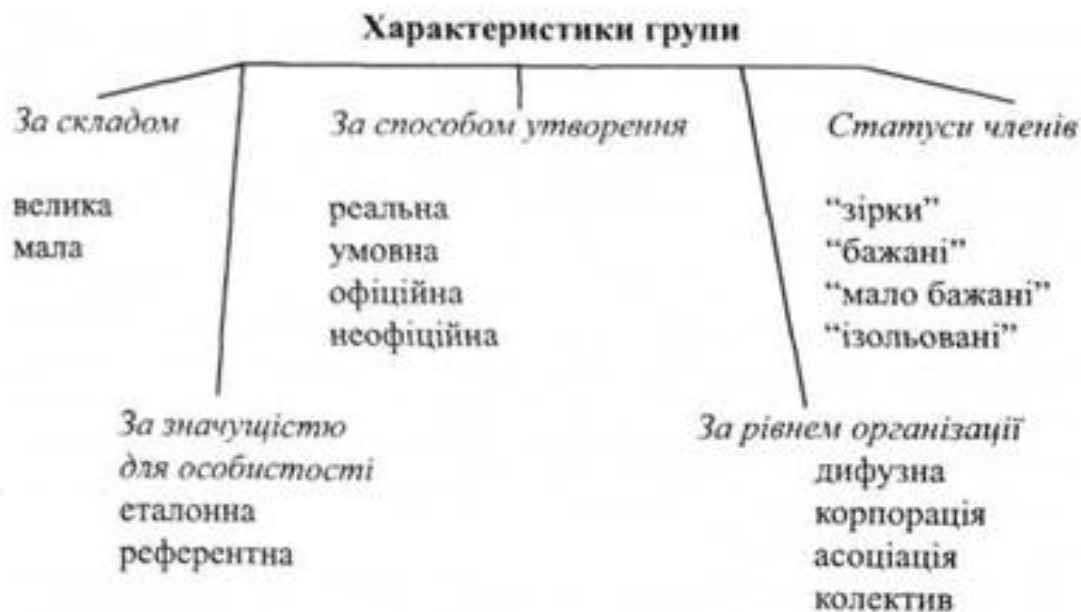
Мета: Вивчити Визначення і межі, класифікації малих груп. Розглянути групові структури, загальну характеристику групових динамічних процесів і утворення малої соціальної групи. Дослідити групову згуртованість і стадії розвитку групи.

Кількість годин: 2 години

Ключові поняття теми: соціальна група, реальна група, умовна група, референтна група, офіційна група, неофіційна група, колектив, конформізм, статус, лідер, внутрішньогрупова диференціація, "зірки", "ізолювані", соціометрична матриця, соціограма.

Формалізована структура змісту теми

Соціальна група - спільність людей, об'єднаних за будь-якими ознаками.

Питання для обговорення

1. За якими ознаками виділяються групи?
2. Яка група може виступати для особистості як референтна?
3. Якими ознаками характеризуються групи різної організації?
4. Якими є істотні ознаки колективу?
5. У чому полягає істотна відмінність між офіційним та неофіційним лідером групи?
6. Чим визначається статус особистості в колективі?
7. У чому полягає суть методу соціометрії і в чому обмеженість його у варіанті, запропонованому Дж. Морено?
8. За якою соціометричною шкалою визначається статус члена групи?
9. Динамічні процеси в малих групах.
10. Проблеми керівництва малою групою.

Альтернативно-тестові завдання

1. Чи правильно наведена класифікація груп: велика, мала, реальна умовна, референтна, офіційна, неофіційна, формальна, неформальна, колектив?
2. Чи завжди референтна група є для особистості взірцем, позитивним еталоном поведінки, виявлених якостей особистості?
3. Чи впливає на реальну популярність особистості статус формального лідера? Обґрунтуйте свою думку.
4. Чи існують якості особистості, потрібні для лідерства за будь-яких умов?
5. Чи є критерії згуртованості однаковими при характеристиці будь-якого колективу?
6. Чи достатньою є така характеристика колективу: "Колектив -це спільність людей, об'єднаних спільною діяльністю та єдиною метою діяльності"?
7. Чи завжди конформізм характеризується неузгодженістю реальної поведінки особистості та її внутрішнього переконання?
8. Чи можна на підставі результатів соціометрії доходити висновків про згуртованість групи?

Завдання та проблемні ситуації

1. Чи може офіційна зміна статусу члена групи вплинути на його неофіційний статус?
2. Чи може особистість здобути в колективі статус, що не відповідає критеріям її реальної цінності як члена групи?
3. Чим зумовлена внутрішньогрупова диференціація? Які чинники на неї впливають?
4. Які психологічні чинники формують референтну групу особистості?

Завдання 1

Ознайомтеся з класифікацією груп (за Г.М. Андреевою), що наведена нижче, дайте кожній з них характеристику та наведіть по одному прикладу на кожен різновид груп:

- умовна;
- реальна;
- лабораторна;
- формальна;
- неформальна;
- природна;
- велика;
- мала;
- дифузна
- номінальна;
- колектив;
- професійна;
- референтна.

Завдання 2

Ознайомтеся з таким визначенням колективу: “Колектив — група людей, які об’єднані спільними цілями і задачами і які досягли в процесі соціально-цінної спільної діяльності високого рівня розвитку” (Краткий

психологический словарь / Сост. Л.А. Карпенко; Под ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. — Ростов-н/Д., 1998. — С. 160).

Чи можна застосувати це визначення, наприклад, для характеристики організованої банди, що давно існує? Як вирішити певне протиріччя, що виникає за таких умов, адже за рівнем внутрішньогрупових зв'язків вона — те ж саме, що колектив, але за соціальною спрямованістю, спільною діяльністю її членів протилежна йому? До якого різновиду малої групи ви б віднесли подібні групи антисоціальної спрямованості?

Завдання 3

На прикладі студентської групи (екіпажа космонавтів, дружньої компанії) опишіть і проаналізуйте структуру малої групи, функції групових норм, що існують у подібних об'єднаннях людей.

Завдання 4

Назвіть основні фактори, за умов існування яких група швидше схильється до введення надалі ролі лідера, ніж до того, щоб за відсутності лідера досягти мети й однаковою мірою скористатися результатами.

Завдання 5

Наведіть приклад соціальних лінощів, соціальної фасилітації та соціальної компенсації. Дайте пояснення можливих причин виникнення таких феноменів.

Завдання 6

Чи може одна і та сама група бути одночасно віднесена до референтної, професійної, великої, природної, соціальної, неформальної, номінальної. Якщо так то обґрунтуйте свою відповідь. Якщо ні, то яку (які) з наведених груп треба виключити з наведеного переліку?

Завдання 7

Р. Берон та ін. (1993) вивчали розбіжності між «соціальними лінощами», які викликані неможливістю врахувати внесок кожного, та «паразитизмом», коли людина вважає, що не обов'язково робити свій внесок. Поясніть, як Діл і Штребе досліджували соціальні лінощі. Як би Ви

досліджували «паразитизм» під час «мозкового штурму»? (Має сенс звернутися до книги «Перспективи социальной психологии» / Пер. с англ. — М., Изд-во ЗКС- МОПресс, 2001. — С. 453—462).

Завдання 8

Як ми можемо пояснити, чому піддослідні в експериментах Стенлі Мілграма були такими слухняними та залежними? Поясніть, як соціальний тиск, дію якого було встановлено в дослідженнях конформізму, можна розуміти в термінах інформативного впливу, а також у термінах нормативного впливу.

Завдання 9

Обговоріть, чому в критичних ситуаціях так часто виникає потреба в централізованому керівництві. Які наслідки передбачаються в таких випадках для членів групи, що розташовані на периферії групової структури? Література [2, 12, 17]

Практичне заняття № 9

Тема: Соціалізація особистості

Мета: Розглянути поняття соціалізації, зміст процесу соціалізації. Вивчити стадії процесу соціалізації, інститути соціалізації. Дослідити соціально-психологічні якості особистості, формування соціальної ідентичності особистості в групі.

Кількість годин: 2 години

Ключові поняття теми: "людина", "індивід", "особистість", соціальна роль, соціальний статус, соціалізація, інститути соціалізації, агенти соціалізації, етапи соціалізації, ресоціалізація.

Питання для обговорення

1. Охарактеризуйте співвідношення понять "людина", "індивід", "особистість".
2. Яка роль біологічного фактора у формуванні особистості?

3. У чому полягає специфіка макросоціологічного підходу до розкриття проблеми особистості?
4. У чому полягає специфіка мікросоціологічного підходу до розкриття проблеми особистості?
5. Що таке "соціальна роль" і "соціальний статус"?
6. Охарактеризуйте концепцію особистості, запропоновану Р. Дарендорфом.
7. Розкажіть про концепцію особистості, запропоновану Д. Рісменом.
8. Охарактеризуйте концепцію особистості, запропоновану А. Маслоу.
9. Дайте визначення поняття "соціалізація".
10. Охарактеризуйте агентів первинної та вторинної соціалізації.
11. Охарактеризуйте інститути соціалізації.
12. Яку роль відіграє соціалізація у процесі формування людини як громадянина?
13. Охарактеризуйте етапи соціалізації.
14. Чим відрізняється соціалізація від ресоціалізації?
15. Специфіка аналізу проблем соціалізації особистості в царині різних соціогуманітарних наук.
16. Повсякденне та наукове уявлення про особистість.
17. Які аспекти соціалізації вивчаються у першу чергу соціологами, а які — соціальними психологами? Що дає аналіз соціалізації для представників обох наук?
18. Кризи та агенти соціалізації.

Завдання та проблемні ситуації

Завдання 1.

Поясніть поняття «соціалізація» через поняття «адаптація» та «навчання». (За допомогою можна звернутися до книги Т. Шибутані «Соціальна психологія» / Пер. с англ. В.Б. Ольшанского. — Ростов н/Д.: Феникс, 1998 — Ч. 4: Социализация. — С. 396—608).

Завдання 2.

Які дослідження доводять, що обов'язковою умовою соціалізації є інші люди, які відіграють ролі “інструктора”, “моделі для наслідування” й “джерела підкріплення”? Наведіть приклади досліджень, які б підтверджували, що відсутність тілесних соціальних контактів у ранньому дитинстві призводить до того, що дитина взагалі втрачає здатність до подальшої соціалізації. Які приклади з літературних творів чи з реального життя можна вважати доказами цієї гіпотези?

Завдання 3.

Назвіть основні механізми навчення агресії, які виділяє А. Бандура. Перелічіть основні агенти соціалізації, під впливом яких сучасна людина навчається моделям вияву агресивних імпульсів. Обґрунтуйте свою відповідь. Які запобіжні заходи можна вживати на різних рівнях соціальної системи для послаблення або нівелювання такого впливу?

Завдання 4.

Минулий досвід кожної людини унікальний, тому що різні люди можуть мати спільні конвенціональні значення (наприклад, стереотипи сприйняття)? Поясніть з позиції соціальної психології, на основі яких принципів та під впливом яких чинників відбувається формування таких спільних значень у сучасному світі.

Завдання 5.

Наведіть приклади того, як усталені орієнтації (конвенціональні значення, стереотипи) підкріплюються в соціальній взаємодії у вигляді жартів, прислів'їв та приказок

Завдання 6.

Оскільки згадувані у попередніх завданнях конвенціональні значення здебільшого набуваються внаслідок взаємospілкування, обговоріть у своїй групі роль та основні механізми символічної комунікації. У чому відмінність егоцентричного і соціалізованого мовлення?

Завдання 7.

У дослідженні телевізійних уподобань дітей виявилося, що піддослідні дошкільного віку обирають переважно гумористичні сюжети, де дійовими особами є тварини та ляльки; другий клас надає перевагу ковбойським темам; учням четвертого класу подобаються комедії та пригоди; шостий клас теж обирає комедії, пригоди, а також “страшні” історії. Поясніть з позиції теорії Жана Піаже, чому відбуваються ці зміни в уподобаннях дітей різного віку?

Завдання 8.

Пригадайте основні положення теорії Е. Еріксона та дайте відповіді на такі питання:

1. Чи вважаєте Ви, що культура не може забезпечити адекватну підтримку на кожній окремій стадії соціалізації?
2. Чи доводилося Вам спостерігати які-небудь забобони, що укладаються в концепцію Е. Еріксона щодо псевдоспецифікації?
3. Чи вважаєте Ви, що теорія Е. Еріксона враховує специфіку соціалізації представників різної статі? Які, на Ваш погляд, є розбіжності у шляхах розвитку статевої ідентичності в межах сучасної української культури?
4. Чи вважаєте Ви, що ранній вибір кар'єри і технічних дисциплін перешкоджає досягненню ідентичності, а відстрочений вибір дисциплін і гуманітарні науки фасилітують цей процес (як вважають Еріксон, Коту та К. Левін)?
5. Якщо Вам доводилося жити в іншій країні, порівняйте її культуру із сучасною українською культурою. Чи існують, на Вашу думку, відмінності у проведенні дозвілля на будь-якій із восьми психосоціальних стадій соціалізації особистості? Які саме?

Література [1, 2, 4, 17, 23]

Перелік питань, що виносяться на підсумковий модульний контроль**ПМК - 1**

1. Основні етапи перетворення психологічних знань у психологічну науку.
2. Визначення психології як науки.
3. Сучасна психологія, її завдання й місце в системі наук.
4. Методи наукових психологічних досліджень.
5. Зв'язок психології з іншими науками.
6. Поняття особистості в психології.
7. Структура особистості.
8. Формування й розвиток особистості.
9. Природа уваги. Види й форми уваги.
10. Властивості уваги.
11. Поняття про мислення. Види й форми мислення.
12. Розумові дії й операції.
13. Пам'ять, її функції.
14. Види пам'яті й критерії їх виділення.
15. Забування і його причини.
16. Природа уяви. Види уяви.
17. Функції й індивідуальні особливості уяви.
18. Основні прийоми створення творчих образів.
19. Емоції й почуття: форми їх переживання. Роль емоцій у житті людини.
20. Класифікація відчуттів, їх властивості й закономірності.
21. Чутливість аналізатора, поріг чутливості (відчуттів).
22. Сприйняття. Властивості й закономірності сприйняття.
23. Види сприйняття.
24. Вольові якості особистості.
25. Структура вольової дії.
26. Поняття про здібності. Види здібностей.

- 27.Поняття про темперамент. Типи темпераменту і їх психологічні характеристики.
- 28.Фізіологічні основи й властивості темпераменту.
- 29.Темперамент і характер. Формування й зміна характеру.
- 30.Характер, його структура. Типології характерів.

ПМК - 2

- 31.Соціалізація особистості: соціально-психологічний аналіз.
- 32.Зміст процесу соціалізації. Інститути соціалізації.
- 33.Поняття соціалізації. Стадії процесу соціалізації.
- 34.Теорія особистості З. Фрейда.
- 35.Теорія особистості К. Юнга.
- 36.Теорія особистості А. Адлера.
- 37.Теорія особистості В. Райха.
- 38.Теорія особистості К. Хорні.
- 39.Теорія особистості Г. Саллівена.
- 40.Теорія особистості Е. Фромма.
- 41.Теорія особистості А. Маслоу.
- 42.Теорія особистості Е. Еріксона.
- 43.Теорія особистості К. Роджерса.
- 44.Теорія особистості Дж. Келлі.
- 45.Психологічна характеристика студентства як періоду пізньої юності або ранньої дорослості.
- 46.Суперечливості та кризи студентського віку.
- 47.Роль мотивації в навчально-професійній діяльності.
- 48.Пізнавальні процеси як механізми психічного відображення.
- 49.Розвиток творчого потенціалу майбутніх фахівців.
- 50.Місце і природа міжособистісних відносин.
- 51.Спілкування як предмет соціально-психологічного аналізу.
- 52.Спілкування як перцептивний процес.
- 53.Спілкування як комунікативний процес.

- 54.Спілкування як інтерактивний процес.
- 55.Соціально-психологічні механізми сприйняття в процесі спілкування.
- 56.Соціально-психологічні механізми впливу в процесі спілкування.
- 57.Соціально-психологічні ефекти спілкування.
- 58.Поняття та класифікація соціальних груп.
- 59.Динамічні процеси в малих групах.
- 60.Психологічна теорія колектива.

Методи контролю

- контроль на основі усних відповідей на запитання чи розв'язання альтернативно-тестових завдань та проблемних ситуацій за темою заняття;
- контроль на основі короткої письмової роботи за темою під час аудиторних занять;
- оцінювання доповідей на студентській олімпіаді, науково-практичній конференції, публікацій статей в збірнику наукових праць університету, інших виданнях;
- співбесіда по лекційному матеріалу.

Критерії оцінювання відповіді студентів на практичному занятті при максимальній оцінці в 6 балів:

- 1 бал - студент володіє навчальним матеріалом на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів.
- 2 бали - студент володіє матеріалом на елементарному рівні засвоєння, викладає його уривчастими реченнями.
- 2,5 бали - студент володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становить незначну частину навчального матеріалу.
- 3 бали - студент може відтворити значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень.
- 3,5 балів - студент здатний застосовувати вивчений матеріал на рівні стандартних ситуацій, частково контролювати власні навчальні дії.

4 балів - студент вільно (самостійно) володіє вивченим обсягом матеріалу, в тому числі і застосовує його на практиці.

4,5 балів - студент вільно наводить приклади, самостійно виправляє допущені помилки, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу.

5 балів - студент вільно висловлює власні думки, визначає програму особистої пізнавальної діяльності, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особисту позицію щодо них.

5,5 балів студент без допомоги викладача знаходить джерела інформації і використовує отримані відомості відповідно до мети та завдань власної пізнавальної діяльності. Використовує набуті знання і вміння в нестандартних ситуаціях.

6 балів - студент вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно наводити приклади, контролювати власну діяльність, виправляти помилки і добирати аргументи на підтвердження певних думок під керівництвом викладача.

**Критерії оцінювання відповіді студентів на практичному занятті при
максимальній оцінці в 7,5 балів:**

1 бал - студент володіє навчальним матеріалом на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів.

2 бали - студент володіє матеріалом на елементарному рівні засвоєння, викладає його уривчастими реченнями.

3 бали - студент володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становить незначну частину навчального матеріалу.

3,5 бали - студент може відтворити значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень.

4 бали - студент здатний застосовувати вивчений матеріал на рівні стандартних ситуацій, частково контролювати власні навчальні дії.

4,5 бали - студент вільно (самостійно) володіє вивченим обсягом матеріалу, в тому числі і застосовує його на практиці.

5 балів - студент вільно наводить приклади, самостійно виправляє допущені помилки, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу.

6 балів - студент вільно висловлює власні думки, визначає програму особистої пізнавальної діяльності, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особисту позицію щодо них.

7 балів - студент без допомоги викладача знаходить джерела інформації і використовує отримані відомості відповідно до мети та завдань власної пізнавальної діяльності. Використовує набуті знання і вміння в нестандартних ситуаціях.

7,5 балів - студент вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно наводити приклади, контролювати власну діяльність, виправляти помилки і добирати аргументи на підтвердження певних думок під керівництвом викладача.

Література

Основна

1. Андреева Г.М. Психология социального познания / Г.М.. Андреева - М., 2000.
2. Андреева Г.М. Социальная психология / Г.М. Андреева. – М., 1999.
3. Андреева О. А. Техника тренировки памяти / О. А. Андреева. – Екатеринбург : НЕССИ-Пресс, 1992. – 192 с.
4. Асмолов А. Г. Психология личности. Принципы общепсихологического анализа : учебник / А. Г. Асмолов. – М. : МГУ, 1990. – 367 с.
5. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Люди, которые играют в игры / Э. Берн. – СПб. : Лениздат, 1992. – 400 с.
6. Богомолова Н.Н. Массовая коммуникация и общение /

Н. Н. Богомолова. - М., 1988.

7. Бодалев А.А. Психология общения / А.А. Бодалев. – М., 1996.
8. Бодалев А.А.. Личность и общение / А.А. Бодалев. – М., 1983.
9. Бондарчук О.І. Основи психології та педагогіки : курс лекцій / О.І. Бондарчук, Л.І. Бондарчук. – К. : МАУП, 1999. – 124 с.
10. Волкова Н.П. Педагогіка : навч. посібник / Н.П. Волкова. – К. : Видавничий центр Академія, 2001 – 576 с.
11. Выготский Л.С. Психология / Л. С. Выготский. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2000. – 1008 с.
12. Годфруа Ж. Что такое психология: в 2-х т / Ж. Годфруа. – М. : Мир, 1992. 376 с.
13. Головаха Е. И. Психология человеческого взаимопонимания / Е. И. Головаха, Н. В. Панинос. – К. : Политиздат, 1989. – 189 с.
14. Гришина Н. В. Психология конфликта/Н. В. Гришина. – СПб. : Питер, 2006. – 464с.
15. Джелалі В. О. Психологія вирішення конфліктів : навч. посібник / В. О. Джелалі. – Харків-Київ : Р.И.Ф., 2006. – 320 с.
16. Дружинин В. Н. Психология общих способностей / В. Н. Дружинин. – СПб. : Изд-во Питер-Ком, 1999. – 368 с.
17. Дубравська Д. М. Основи психології : навч. посібник / Д. М. Дубравська. – Львів: Світ, 2001. – 296 с.
18. Забродський М. М. Педагогічна психологія : курс лекцій / М. М. Забродський. – К. : МАУП, 2000. – 189 с.
19. Зазыкин В. Г. Психология в рекламе / В. Г. Зазыкин. – М. : Дата Стром, 1992. – 64 с.
20. Зимбардо Ф. Социальное влияние / Ф. Зимбардо, М. Ляйпе. – СПб. : Питер, 2000. – 448 с.
21. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Е.П. Ильин – СПб., 2008.
22. Ильин Е.П. Психология общения и межличностных отношений / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2009

23. Киричук О. В. Основи психології : підручник / О. В. Киричук, В. А. Роменець. – К. : Либідь, 2002. – 632 с.
24. Клейберг Ю. А. Психология девиантного поведения / Ю. А. Клейберг. – М. : Профиздат, 2001. – 454 с.
25. Корнелиус Х. Выиграть может каждый / Х. Корнелиус, Ш. Фэйр. – М. : Стрингер, 1992. – 116 с.
26. Куница В.Н. Межличностное общение / В.Н.Куница, Н.В. Казаринова, В.М.Погольша. – СПб., 2001.
27. Лапп Д. Улучшаем память в любом возрасте: пер. с франц. / Д. Лапп. – М. : Мир, 1993. – 240 с.
28. Леонтьев А.А. Психология общения / А.А. Леонтьев. - М., 1997.
29. Наприєнко О.К. Психічна саморегуляція / О.К. Наприєнко, К. О. Петров. – К.: Здоров'я, 1995. – 238 с.
30. Немов Р. С. Психология: Словарь-справочник: В 2-х ч. Ч.1 / Р. С. Немов. М. : Владос-ПРЕСС, 2003. – 304 с.
31. Панок В. Основи практичної психології : Підручник./ В. Панок Т. Титаренко, Н. Чешелева та ін. – К.: Либідь, 1999, – 536 с.
32. Первин Л. Психология личности: Теории и исследования / Л. Первин, О. Джон. – М. : Аспект Пресс, 2000. – 607 с.
33. Пиз А. Язык телодвижений: Как читать мысли других по их жестам / А. Пиз. – СПб. : Изд. дом “Рутенберг”, 2000. – 272 с.
34. Прикладная конфликтология: хрестоматия / Сост. К. В. Сельченко. – Минск : Харвест, 1999. – 624 с.
35. Психология: Учебник для гуманитарных вузов /Под ред. В. Н. Дружинина. – СПб., 2007.
36. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2000. – 712 с.
37. Холодная М. А. Психология интеллекта: парадоксы исследования / М. А. Холодная. – М. : Томск, Барс, 1997. – 392 с.
38. Цимбалюк І. М. Психологія / І. М. Цимбалюк. – К. : Професіонал,

2004. – 214 с.

39. Шихи Г. Возрастные кризисы. Ступени личностного роста / Г. Шихи. – СПб. : “Ювента”, 1999. – 434 с

40. Юнг К. Г Психологические типы / К. Г. Юнг. – М. : ООО «Попури», 1998. – 656 с.

Допоміжна

41. Горелов И.Н. Невербальные компоненты коммуникации / И. Н. Горелов. – М., 2009.

42. Корольчук М.С. Психологія: схеми, опорні конспекти, методики: Навч. посібник для студ. вищих навч. закл./ М.С.Корольчук, В. М. Крайнюк, В.М.Марченко; За заг. ред.М.С.Корольчука— К.: Ельга, 2005. — 320с.

43. Корольчук М.С., Крайнюк В.М. Марченко В.М. Психологія: схеми, опорні конспекти, методики. К., 2005.

44. Лабунская В.А. и др. Психология затрудненного общения: теория. Методы. Диагностика. Коррекция : Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В.А Лабунская, Ю.А. Менджерицкая, Е.Д. Бреус. – М. Academia, 2001.

45. Максименко С.Д., Забродський М.М. Технологія спілкування [комунікативна компетентність учителя: сутність і шляхи формування]. /С.Д.Максименко, М.М. Забродський– К., 2005.

46. Рогов Е.И. Психология общения / Е.И Рогов. – М.: Владос, 2001.

47. Семиченко В.А. Психология общения: Модульный курс / В. А. Семиченко. – К., 1998.

48. Філоненко М.М. Психологія спілкування : Підруч. для вищ. навч. закл./ М. М. Філоненко. - К.: Центр учбової літератури, 2008.-224 с.

49. Чалдини Р. Психология влияния /Р. Чалдини. – СПб., 1999.

50. Шейнов В.П. Психология манипулирования. Тайное управление людьми / В. П. Шейнов. – Минск, 2010.

Інформаційні ресурси

<http://lection.com.ua/psychology/optp/mizhosobistisni-stosunki-spilkuvannya-osnovi-psihologiyi-ta-pedagogiki>

<http://www.info-library.com.ua/books-book-113.html>

http://www.koob.ru/common_psychology/

<http://all-psychology.ru/>

<http://www.student-works.com.ua/kursovi/other/655.html>

Навчально-інформаційний портал ТДАТУ: <http://nip.tsatu.edu.ua/>

Сайт кафедри суспільно-гуманітарних наук: <http://www.tsatu.edu.ua/shn/>

Наукова бібліотека ТДАТУ <http://www.nip.tsatu.edu.ua/biblioteka/>